

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmadchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbar Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasrova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'рни va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhkomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeovna , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbeyeovna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

O'ZBEKISTONDA IKKILAMCHI QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORI HOZIRGI HOLATI TAHLILI

Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Moliya kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimizdagi kapital bozori va ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorining ilmiy-nazariy jihat-lari bayon etilgan. "Toshkent" RFBsining 2018-yildan 2022-yilga bo'lgan ma'lumotlar asosida fond birjasining aylanmasi va fonb birjasining ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini aylanmalari tahliliga e'tibor qaratilgan. Bu esa, o'z navbatida, mamlakatimizdagi ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini likvidlik darajasi va rivojlanish tendansiyasini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini tahlil qilishda mavjud muammolar aniqlangan va ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ikkilamchi qimmatli qog'ozlar; fond birjasi; kapital bozori; moliviy aktivlar; aksiya; samarali bozor gipotezasi; kapitallashuv; qimmatli qog'ozlar.

Abstract: The article considers scientific and theoretical aspects of the development of the capital market and the sec-ondary stock market in the country. Also, the analysis of the turnover of the stock exchange and the turnover of the sec-ondary stock market of the stock exchange on the basis of the data of the RFB "Tashkent" for 2018–2022 is paid attention to. In turn, this, in turn, makes it possible to determine the level of liquidity and the trend of development of the secondary stock market in our country. Moreover, when analyzing the secondary stock market, the existing problems are identified and scientific proposals and practical recommendations aimed at their elimination are developed.

Key words: secondary securities; stock exchange; capital market; financial assets; stock; efficient market hypothesis; capitalization; securities.

Аннотация: В статье рассматриваются научно-теоретические аспекты развития рынка капитала и вторичного рынка ценных бумаг в стране. Также уделено внимание анализу оборота фондовой биржи и оборота вторичного фондового рынка фондовой биржи на основе данных РФБ "Ташкент" за 2018–2022 годы. Это, в свою очередь, дает возможность определить уровень ликвидности и тенденцию развития вторичного рынка ценных бумаг в нашей стране. Помимо этого, при анализе вторичного рынка ценных бумаг выявляются существующие проблемы и разрабатываются научные предложения и практические рекомендации, направленные на их устранение.

Ключевые слова: вторичные ценные бумаги; фондовая биржа; рынок капитала; финансовые активы; запас; гипотеза эффективного рынка; капитализация; ценные бумаги.

KIRISH

O'zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish uchun kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jum-ladan, keyingi yillarda davlatimiz tomonidan qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirishning institutsional asoslari yaratildi. Biroq, mamlakatizda kapital bozorida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish bo'yicha hanuzgacha yagona dasturning mavjud emasligi, qimmatli qog'ozlar bozorini faoliyatining samarali tashkil etilmaganligi, xususan ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini likvidligi ta'minlanmaganligi ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoriga investorlarni jalb qilishga to'sqinlik qilmoqda. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 17-yanvardagi PQ-90-sonli "Kapital bozorini qo'llab-quvvatlashning samarali mexa-nizmlarini joriy etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 2023-yil 2-sentyabrdagi PQ-291-sonli "Kapital bozorini rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" va 2023-yil 29-aprelagi PQ-102-sonli "Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozo-rini rivojlantirish mexanizimi bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, kapital bozorining uyg'un faoliyati va uning barcha segmentlari rivojlanishini ta'minlash orqali 2023-yil yakuniga qadar respublika va hududiy investitsiya dasturlari doirasida loyihalarning qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali moli-yalashtirilgan qismini 5 foizga yetkazish ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish olib kelinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bugungi kunda dunyo olimlarning ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bo'yicha qarashlari turlicha bo'lishi mumkin, lekin umuman olganda, ular kapital bozorlarining asosiy faoliyatida uning ahamiyatli jahatlarini tan olishadi. Ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bu qimmatli qog'ozlar birlamchi bozorda keyingi jarayon hisoblandi. Xususan, aksiyadorlik jamiyatlari to'g'ridan-to'g'ri investorlardan kapital jalb qilish orqali qimmatli qog'ozlarni chiqarilishi birlamchi qimmatli qog'ozlar hisoblanadi. Ikkilamchi qimmatli qog'ozlarni bozori esa, qimmatli qog'ozlarni chiqarilgandan so'ng, investorlar o'rtasida mavjud moliyaviy aktivlarni, xususan, aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlarni sotib olish va sotishni anglatadi.

Dunyo olimlari ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori bo'yicha umumiy qarashlari va asosiy fikrlari quyidagilardan iborat hisoblandi:

Likvidlikni oshirish: Olimlarning fikricha ko'pincha investorlarga likvidlikni ta'minlashda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorning rolini ahamiyatli ekanligini ta'kidlaydilar. Ushbu qimmatli qog'ozlar bozorida investorlarga o'ziga tegishli qimmatli qog'ozlarini osongina sotib olish va sotish imkonini beradigan bozor hisoblandi. Bu esa, o'z navbatida, investorlar uchun ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirok etishni yanada jozibador qiladi. Shuningdek, investitsiyalarni tezda naqd pulga aylantirish qobiliyati investorlar va aksiyadorlik jamiyatlari uchun juda muhim hisoblanadi.

Narxlarni aniqlash: Ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori narxlarni aniqlash mexanizmi sifatida qaraladi. Ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorda qimmatli qog'ozlarning narxi talab va taklif kuchlari tomonidan belgilanadi. Bu esa, o'z navbatida, aktivlarning kutilayotgan qiymati haqida muhim ma'lumotlarni aniqlashga xizmat qiladi. Dunyo olimlari ko'pincha o'zgaruvchan iqtisodiy va moliyaviy sharoitlarni aks ettirishda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorning samaradorligini alohida ta'kidlab o'tganlar.

Kapitalni taqsimlash: Ba'zi olimlar ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori kapitalni samarali taqsimlashda hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaydilar. Ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori investorlarga mavjud qimmatli qog'ozlar bilan savdo qilish imkonini berish orqali kapital o'sishi va innovatsiya potentsiali eng yuqori bo'lgan joyga oqib chiqishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiy rivojlanishga yordam berishiga olib keladi.

Risklarni boshqarish: Ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini investorlarga investitsiya tavakkalchiligini boshqarish imkoniyatini beradi. Investorlar o'zgaruvchan bozor sharoitlariga javoban o'z portfellarini diversifikatsiya qilishlari va investitsiyalardan amalga oshirishda portfel nazariyasini amalga oshirish mumkin. Bu esa, o'z navbatida, moliyaviy tizim uchun zarur vosita hisoblanadi.

Tartibga solish mexanizmi: Olimlar nazarida, shuningdek, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori adolat va shaffoflikni ta'minlash uchun tartibga soluvchi nazoratni amalga oshirishini tan olishadi. Bozorni manipulyatsiya qilish, insayder savdosi va boshqa fribgarlik harakatlari bilan bog'liq havotirlar bozor yaxlitligini saqlash uchun me'yoriy-huquqiy bazani ishlab chiqishga olib keldi.

Bozor samaradorligi: Bir nechta olimlar ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorning samaradorligi haqida bahslashadilar. Samarali bozor gipotezasi (Efficient Market Hypothesis) ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozordagi aktivlar narxlari barcha mavjud ma'lumotlarni to'liq aks ettirishini taklif qiladi. Bu esa, investorlarning bozordan doimiy ravishda ustun turishini qiyinlashtiradi. Biroq, bu gipoteza tanqidga duch keldi, ba'zilar bozorlar mukammal darajada samaraliroq bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydilar.

Iqtisodiy barqarorlikdagi roli: Olimlar ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori umumiy iqtisodiy barqarorlikka qanday ta'sir ko'rsatishini tadqiqot olib borganlar. Xususan, ularning nazarida iqtisodiy inqiroz davrida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori o'zgaruvchanlik va likvidlik muammolariga duch kelishi natijasida, bu esa, o'z navbatida kengroq iqtisodiy oqibatlariga olib kelishi o'zlarining tadqiqotlarida ko'rsatib o'tganlar.

Bugungi kunda xorijlik olimlarning ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bo'yicha bir nechta tadqiqotlar mavjud hisoblanadi. Xorijlik iqtisodchi olimlardan Morin O'Xaraning tadqiqoti qimmatli qog'ozlar bozorning mikrotuzilmasiga modellariga bag'ishlangan bo'lib, uning fikricha, qimmatli qog'ozlar bozorida likvidlik, bozor savdosini erkinligi, bozorni tuzilishi va bozor mikrotuzilmasi eng muhim elementlari hisoblanadi. Uning nazarida, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorida qimmatli qog'ozlarning savdo mexanizmini va qimmatli qog'ozlarni qiymatini shakllatirishda bozorning mikrotuzilmasi eng asosiy o'rin egallashini ta'kidlagan. Shuningdek, uning nazarida, bozor mikrotuzilmasi – bu aniq savdo qoidalari bo'yicha aktivlarni ayirboshlash jarayoni va natijalarini o'rganishdir ^[1].

Iqtisodchi olimlardan bir hisoblangan Yudjin F. Fama tadqiqotida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorida axborot ma'lumotlari eng asosiy ko'rsatkich ekanligi ta'kidlagan. Uning fikricha, agar har bir daqiqadagi aksiyalar narxlari kelajakdagi qiymatlar haqidagi barcha mavjud ma'lumotlarni o'z ichiga olsa, axborot ishonchiligi ta'minlash lozimligi tadqiqotida ko'rsatadi. Axborot ishonchiligi bozordagi aktivlarni narxi bilan bog'liq bo'lmasa, bozordagi aktivlarning kelajakdagi qiymatini yuqori bo'ladi va ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorning professional ishtirokchilari ushbu axborotni sotib olishga harakat qiladilar. Buning natijasida, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorida aktivlar qiymatini bilan bog'liq axborotlar to'liq aks ettirmaguncha narxni oshib borishini tadqiqotida o'z aksini topgan ^[2].

Terri Fuko, Marko Pagano va Aylsa Roellarning tadqiqotiga ko'ra qimmatli qog'ozlarni likvidligi va narxlarini aniqlash orqali ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi aktivlarning narxlarini aniqlashda muhim hisoblanishi ko'rsatib berganlar. Xususan, qimmatli qog'ozlar bozorida hamma ishtirokchilar ham bir vaqtning o'zida mavjud bo'lmasligi, hattoki cheklangan miqdordagi ishtirokchilar ham bozordagi qimmatli qog'ozlar haqida juda xilma-xil ma'lumotlarga ega ekanligi natijasida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi aktivlarning bahosi shakllanishi asta-sekin bo'lishini aniqlaganlar. Shunday qilib, qimmatli qog'ozlarningning haqiqiy tranzaksiya narxi uning asosiy qiymatiga ta'sir etmasligi mumkin, sababi qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq ma'lumotlar to'liq investorlar tomonidan baholanadi. Bundan tashqari, ular bozor mikrotuzilmasida ham tadqiqot olib borib, qimmatli qog'ozlar narxini shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli nazariy tushunchalar va empirik tadqiqotlarga tayangan holda ikkilamchi qimmatli qog'ozlarni bozoridagi aktivlarni likvidlik va narxlarini aniqlash aktivlar bilan bog'liq narxga tegishli ma'lumotlar bozorga ommaviy e'lon orqali emas, balki savdo bosimi orqali aniqlanishi aktivlarning likvidligi past darajada bo'lishini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini aktivlari vaqt o'tishi bilan likvidlik o'zgaradi. Shuningdek, yirik savdolar narxlarini yuqoriga yoki pastga siljitadi va ushbu narxlar o'zgarishi orqaga qaytariladi. Buning natijasida, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar savdosining konsentratsiyasini amalga oshiriladi. O'z navbatida, treyderlar o'zlarining mo'ljallangan savdolarini bajonidil amalga oshiradilar, biroq boshqa ijtirokchilar esa ularni yashirishadi. Bu esa, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi aktivlarni arbitraj narxlarini vaqtinchalik o'zgarishlarga olib keladi [3].

Jumladan, xorijlik iqtisodchi olimlardan Yakov Amixud va Xaim Mendelsonlarning tadqiqotiga ko'ra ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi moliyaviy instrumentlarning likvidlik darajasi, likvidlik riskini baholadi va empirik tadqiqotlarida likvidlikning aktivlar narxiga ta'sirini statistik jihatdan muhim va iqtisodiy jihatdan muhim deb ta'kidladilar. Shuningdek, an'anaviy risk o'lchovlari va aktivlarning xususiyatlarini nazorat qilishni nazarda tutganlar. Ularning fikricha, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi likvidlikka asoslangan aktivlarning bahosi empirik tadqiqotlarini amalga oshirishda aksiya daromadlariga va aksiyalarning likvidligining pasayishiga hamda aksiyaning kutilayotgan daromadiga ta'sir qiluvchi omillarni ta'sirini o'rganish maqsadga muvofiqligi ko'rsatib o'tganlar [4].

Xorijlik olimlardan Marko Avelyaneda va Sasha Stoykovlar ikkilamchi kapital bozorlarida algoritmik savdoning strategiyalari va ularning ikkilamchi kapital bozoriga ta'sirini o'rganadi. Ularning nazarida, ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi dillerlarning roli ta'minlash lozim, sababi dillerlar aktivlarni narxlarini kotirovka qilish orqali birjadagi likvidlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shuning uchun ular qimmatli qog'ozlar bozoridagi aktivlarni sotib olishga va sotishga tayyor turadi. An'anaga ko'ra, bu rolni marketmeyker va ixtisoslashgan professional ishtirokchilar amalga oshirmoqda. So'nggi yillarda elektron birjalarning rivojlanishi natijasida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi narxlarini keskin tebranishi kuzatilmoqda. Shu boisdan, ular tadqiqotida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozoridagi narxlarini tebranishini barqarorligi ta'minlash maqsadida savdolarning strategiyalarining algoritmini taklif qildilar [5].

Mahalliy iqtisodchi olimlardan O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan biri Sh.Sh. Shoxazamiy doktorlik dissertatsiyasi ishida fond bozoridagi moliyaviy hisob-kitoblar kabi masalalarni o'rgangan bo'lsada, fond bozori aktivlarini baholash modelilar hisob-kitoblariga alohida to'xtalib o'tmagan [6]. Sh.Sh. Shohazamiy qimmatli qog'ozlarning tahlilini takomillashtirish uchun aktivlarni baholash modellari nazariyasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir, deb ta'kidlagan [7]. Qimmatli qog'ozlar va fond bozori borasida yetuk mahalliy iqtisodchi olimlardan yana biri L. I. Butikov ham doktorlik dissertatsiyasi ishida O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozorining shakllanishi va faoliyat ko'rsatishidagi muammolarini hal qilish yo'llarini ko'rsatib bergan [8]. N. G'. Karimov o'zining doktorlik dissertatsiyasi ishida O'zbekiston Respublikasi qimmatli qog'ozlar bozoriga to'xtalib, investitsion faoliyatni qimmatli qog'ozlar bozori orqali moliyalashtirish masalalari yo'llarini ochib bergan [9].

TAHLIL VA NATIJALAR

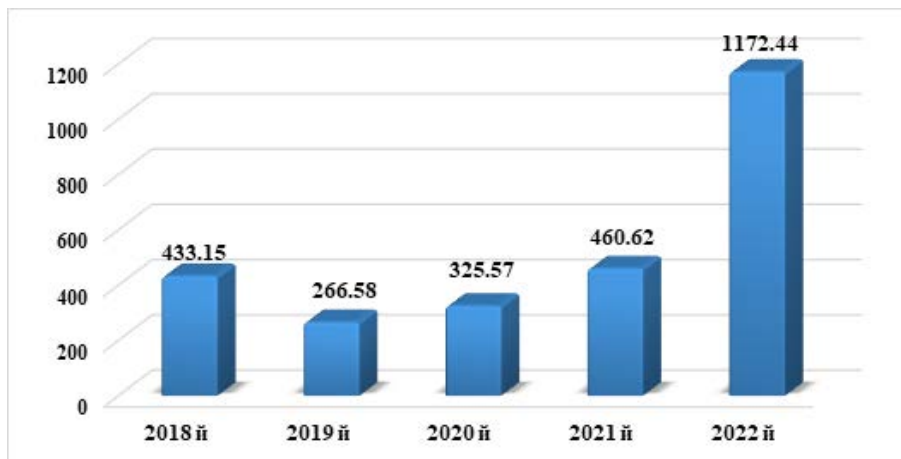
O'zbekistonda bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan izchil islohotlar boshqa sohalar kabi ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorining ham rivojlanishiga asos bo'lmoqda. Uning rivojlanish qonuniyatlari va xususiyatlari o'tish davriga mansub bo'lgan O'zbekistonning tanlagan rivojlanish modeliga asoslangan. O'zbekistonning iqtisodiyotini yanada rivojlantirishning ustivor yo'nalishlari sifatida belgilangan ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, investitsiyalarni jalb qilish va sanoat jihatidan o'sishni ta'minlashda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorining roli va funksiyalari katta ahamiyatga ega. Chunki, jahon amaliyotidan ma'lumki, aynan ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori milliy iqtisodiyotning xalqaro miqyosda raqobatbardoshligi, xavfsizligi va barqarorligini ta'minlash uchun investitsiyalarni jalb qilish, real sektorni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarishda va umuman iqtisodiyotda barqaror o'sishni rag'batlantirish maqsadida moliyaviy resurslarni jalb qilishning samarali mexanizmidir.

Hozirgi kunda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishi yangi bosqichga ko'tarilgan bo'lib, bunda mamlakatda amalga oshirilayotgan bir qator iqtisodiy islohotlar ta'siri ijobiy bo'lmoqda. Prezidentimiz

noat va boshqa tarmoqlardagi qimmatli qog'ozlari bilan tuzilgan bitimlar mos ravishda 237,93 mlrd so'm va 169,31 mlrd so'mni tashkil etdi. Eng kam miqdordagi bitimlar aloqa va transport sohasidagi qimmatli qog'ozlar bilan tegishli ravishda 69,29 mln va 18,09 million so'mlik bitimlar tuzilgan.

Birja savdo aylanmasining keskin ortib ketishiga sabab, 2022-yilda 100 ta emitentning aksiyalari bilan jami 1,17 trln so'mlik 80 574 ta bitim tuzildi. Bitimlarning eng katta hajmi "Kapitalbank" ATB /KPBA/oddiy aksiyalari bilan tuzilgan 786,90 mlrd so'mlik bitimlarga to'g'ri keldi. Shu bilan birga, uzokaralar auksioni rejimida, hajmi chiqarilgan qimmatli qog'ozlar umumiy sonining kamida 1% ni tashkil etadigan qimmatli qog'ozlar paketlari bilan bitimlar tuziladigan bo'limda, ko'rib chiqilayotgan davrda 27 ta emitentning qimmatli qog'ozlari bilan umumiy qiymati 3,53 trln so'mlik 78 ta bitim qayd etildi. Bitimlarning eng katta hajmi "Ohangaronsement" AJ /OHSM/ odiy aksiyalari bilan tuzilgan bo'lib 1,90 trln so'm yoki umumiy birja hajmining 39,38%ni tashkil etdi. "Kafolat sug'urta" AJ /KFLT1/. Ma'lumki, xalqaro amaliyotda fond bozori aktivlarining oldi-sotdisi ikkilamchi va birlamchi bozorlarda amalga oshiriladi. Bu jarayonni Respublikamiz misolida ko'radigan bo'lsak, u quyidagi ko'rinishga ega (2-rasm).

2-rasm: "Toshkent" Respublikasi fond birjasida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini dinamikasi, mlrd. so'm²

2-rasm ma'lumotlarini shuni ko'rsatadiki, 2018-yilda "Toshkent" Respublikasi fond birjasida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini aylanmasi 433,15 mlr.so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilga kelib 2,7 barobarga ortganligini ko'rishimiz mumkin. Buning asosiy sabablardan biri, 2022-yil davomida 114 ta emitentning 36,15 mlrd dona qimmatli qog'ozlari bilan jami 4,82 trln so'mlik 80 723 ta bitim tuzildi. Eng katta hajmdagi bitimlar yanvar oyida qayd etilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 3,04 trillion so'mga yetgan. Shuningdek, 2022-yilda aksiyalar bozorida 110 ta emitentning 36,15 mlrd dona qimmatli qog'ozlari bilan 80 652 ta bitim qayd etildi. 2022-yilda tuzilgan bitimlar soni bo'yicha eng yuqori natijani "O'zbekkombinat" AJ odiy aksiyalari ko'rsatdi, emitentning odiy aksiyalari bilan tuzilgan bitimlar umumiy birjada tuzilgan bitimlar sonining 15,48% ni tashkil etdi. "O'zbekiston Rupbulikasi xom-ashyo birjasi" AJ odiy aksiyalari bilan 7 535 dona bitim tuzilgan bo'lib, bu umumiy bitimlar miqdorining 9,35% ni tashkil etdi. Tijorat banklarining odiy aksiyalari bilan quyidagi miqdordagi bitimlar tuzilgan bo'lib, ATB "Hamkorbank" 7 723 bitim (umumiy bitimlar sonining 9,58%), ATIB "Ipoteka-bank" 6 387 bitim (umumiy bitimlar sonining 7,93%), ATB "O'zbekiston sanoat – qurilish banki" 4354 bitim (umumiy bitimlar sonining 5,40%). Top 10 talikning quyi o'rinlarini "Olmaliq KMK" AJ va "O'zbekkombinat" AJ imtiyozli aksiyalari egallab, ular bilan mos ravishda 2292 va 2 249 ta bitimlar tuzilgan, bu umumiy birja bitimlar miqdorining 2,84% va 2,79% ni tashkil etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish mexanizmiga oid amalga oshirilgan tadqiqotlarimizga asoslangan holda, ilmiy tadqiqot ishimizga quyidagi ilmiy-nazariy xulosalarni shakllantirdik.

Birinchidan, O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini infratuzilmasini modernizatsiya qilish lozim hisoblanadi. Natijasida, maksimal likvidlik, shaffoflik va raqobatbardosh narxlarni ta'minlash uchun qimmatli qog'ozlar savdosini bitta savdo maydonchasida (fond birjasida) birlashtirishga olib keladi.

Ikkinchidan, davlat va korporativ obligatsiyalardan tortib aksiyalargacha bo'lgan barcha qimmatli qog'ozlar chiqarilishi, ro'yxatga olinishi va saqlanadigan yagona markaziy depozitariyni tashkil etish lozim. Buning natijasida, xorijiy investorlarni jalb qilish uchun O'zbekiston moliya bozorida global kastodian banklar va Raiffeisen

2 "Toshkent" Respublika fond birjasining ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

Bank International, Citi, Bank of New York Mellon, Clearstream va boshqalar kabi xalqaro depozitariylarning mavjudligini ta'minlash imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'Hara, Maureen, 1995, Market Microstructure Theory, Cambridge MA: Blackwell.
2. Fama, Eugene (1970). "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work". Journal of Finance. 25 (2): 383–417. doi:10.2307/2325486. JSTOR 2325486.
3. Foucault, T., Pagano, M., Roell, A., 2013. Market Liquidity Theory, Evidence, and Policy. Oxford University Press, New York.
4. Yakov Amihud & Haim Mendelson, 2012. "Liquidity, the Value of the Firm, and Corporate Finance," Journal of Applied Corporate Finance, Morgan Stanley, vol. 24(1), pages 17–32, March.
5. Avellaneda, Marco, and Sasha Stoikov. 2008. "High-Frequency Trading in a Limit Order Book." Quantitative Finance 8 (3): 217–24. <http://www.informaworld.com/10.1080/14697680701381228>.
6. Ш. Ш. Шохазамий "Методологические основы и приоритеты стратегического развития рынка ценных бумаг в Узбекистане". Автореферат ст. 1–42, Т; 2011г.
7. Ш. Ш. Шохазамий "Методологические основы и приоритеты стратегического развития рынка ценных бумаг в Узбекистане". Автореферат ст. 1–42, Т; 2011г.
8. Л. И. Бутиков "Проблемы формирования и функционирования рынка ценных бумаг в Узбекистане" Автореферат Т,–2008, ст.1–41.
9. N. G'. Karimov "Iqtisodiy integratsiyalashuv sharoitida investitsiyalarni moliyalashtirishning bozor mexanizmlarini joriy etish muammolari" Avtoreferat, Т,- 2007, bet.1–40.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

